

Tóth Tivadar

Jogi kaleidoszkóp

Második füzet

TARTALOM

A szerző előszava

1. A civilisztika (a polgári jog és „környéke”)

2. Versenyjog

3. Fogyasztóvédelem

4. Reklámjog

Függelék (cikkek, linkek)

Záró gondolatok

A szerző előszava

„mi bírók nem pöffeszkedünk mindenféle haszontalan tudománnyal. Mit érnének azzal a sok-sok törvénykönyvvel? Az esetek túlnyomó többsége úgynevezett kétes eset, nem áll rájuk az általános szabály.”

(Montesquieu: Perzsa levelek. LXVIII. Levél.)

*

Jó három évvel ezelőtt írtam meg „Jogi Kaleidoszkóp” címmel azt az oktatási segédanyagot, melynek első füzetét egy, hazánkban amolyan „első fecske” jellegű elektronikus könyvkiadó kiadta „e-book” alakban, de ingyenesen is hozzáférhető a hallgatók és az érdeklődők számára a Magyar Elektronikus Könyvtárban (www.mek.oszk.hu). A kapott visszajelzések nagyrészt pozitívak voltak, ugyanakkor kaptam számos megfontolandó kritikát is, melyek szellemét jelen füzet megírásakor igyekszem majd hasznosítani.

Azt az alapvető célt nagyrészt sikerült elérnem, hogy a segédanyag időtálló legyen, azaz ne kelljen néhány tételes jogi módosítás hatására a kukába hajítani. Nem löttem túl a célon azzal sem, hogy ne „tudományos”, csupán elméleti igénnyel fogalmazzak. Néhány hallgatóm - magával a vizsgaprodukciójával is - kifejezetten megerősített abban, hogy a jegyzet használható, tehát van értelme a folytatásnak. Az *erkölcsi siker* tehát további munkára ösztönöz. Az *anyagi*? A „pénzes” „e-book” elkelt vagy ötven példányban, de már nincs is forgalomban. (Engedélyem nélkül nyilván sokkal többen lemásolták.) Na és? Annak idején Schopenhauer, a fő művét életében eladta három példányban. Amennyiben ezt vesszük alapul, százegynéhány év múlva én is hallhatatlan lehetek.

De félre a tréfával, vágjunk a közepébe!

Dr. Tóth Tivadar

2004. május

1. A civilisztika

Polgári jog, magánjog, civilisztika - mint az ezekre vonatkozó egyes tudományos nézetek, de az üzleti, vagy a kereskedelmi jog is - többé-kevésbé hasonlót jelentenek. A polgári jog alatt szűkebb értelemben azt a jogterületet értjük, amit egy adott, a római-germán jogcsaládhoz tartozó nemzetállam Polgári Törvénykönyve szabályoz.

Vagyis a személyekkel kapcsolatos egyes jogokat, a dologi jogot (tulajdonjogot), valamint a kötelmi jogot.

Tágabb értelemben a polgári joghoz tartozik, vagyis a Polgári Törvénykönyv „köpönyegéből bújt elő” az információs önrendelkezési jog (adatvédelmi jog), a szellemi alkotások joga, a társasági jog, a földtulajdonjog, a biztosítási jog és még számos más jogterület is. Ezek közös sajátossága, hogy a Polgári Törvénykönyv csak kereteket szabályoz, a részletek már a külön jogszabályban, többnyire törvényben találhatóak.

Minden kontinentális polgári jog közös jellemzői az alábbiak:

- Fogalom készletükben a mai napig a régi, római magánjog által kidolgozott meghatározásokat használják, a szaknyelv a latin maradt,
- Fontosak a Polgári Törvénykönyvük alapelvei,
- Felépítésük hármas, azaz a személyekről („personae”), a dolgokról („res”), kötelmekről („obligationes”) rendelkeznek,
- A polgári jogviszonyok elsősorban többségét diszpozitív (megengedő) módon szabályozzák,
- Bármilyen részletezők is helyenként a szabályok, mindig tág tere marad a bírói mérlegelésnek, s a szokásjogi elemek sem iktathatók ki teljesen belőlük. (pl. a „szokásos” piaci ár)

1./1. Alapelvek.

A kontinentális polgári jogok alapelvei is többé-kevésbé azonosak, így említhetjük a joggal való visszaélés tilalmát, a diszkrimináció tilalmát, a mellérendeltség elvét, a szerződésalkötési szabadságot, vagy éppen a jóhiszemű joggyakorlás kötelezettségét. (A felsorolás természetesen itt sem teljes körű.)

Ezek az alapelvek mindig a törvénykönyv tételes szabályai is, így nem csak a jogértelmezés segítői, de adott esetben közvetlenül lehet rájuk hivatkozni, mint tételes jogra. Van olyan bírói ítélet is, amely egyetlen megsértett jogszabályhelyen, a joggal való visszaélés tilalmán alapul. A jogalkalmazás ugyanis logikailag egy deduktív művelet, s ha a bíró nem talál konkrét szabályt, egészen az alapelvekig is „felmehet” a hivatkozásában. (A joggal való visszaélés tilalmára még gyakrabban hivatkoznak a munkaügyi bíróságok. Amúgy a munkajog is a polgári jogból nőtt ki, alapja egy speciális szerződésfajta, a munkaszerződés.)

A mellérendeltség elve azt jelenti, hogy a polgári jogviszonyokban a felek jogilag egyenrangúak, de a piaci pozíciók nyilván nem azonosak, vagy nem mindig azok. Valóban mellérendelt két dinamikus fejlődő cég vezetője a piaci alku során, de egy kényszervállalkozó is az, amikor egy multinacionális céghez történő beszállításról, de igazából munkájáról tárgyal? Hagyjuk a választ, ez jogon kívüli területre vinne.

A jóhiszeműség elvét nagyon nehéz megfogalmazni, a törvény ezt meg sem kísérel. A lényege abban fogható meg, hogy a polgári jogi jogviszonyainkban ne legyünk rosszhiszeműek. S ez utóbbi mit jelent? A jóhiszeműség hiányát! Azt hiszem itt nem érdekes a fogalom meghatározás kristálytisztán tautológias módszere, hanem az, hogy ez is egy olyan fogalom, amelyet a konkrét esetre szólan kell tartalommal kitölteni. Nyilvánvalóan nem lehet „jóhiszeműen” egy csemegeboltban pár száz forintért egy harcocsit vásárolni.

Mindig, mindent az „eset összes körülményei” döntenek el. A civil törvénykönyvek tele vannak ilyen és hasonló kifejezéssel, például „amennyiben a körülményekből más nem következik”, vagy a polgári jogviszonyban úgy kell eljárni, „ahogyan az általában elvárható”, vagy egy-egy felsorolást azzal kezdeni, hogy „különösen”.

Ezek a nyelvi fordulatok nyilvánvalóan idegenül csengenek egy büntetőjogász számára. Itt semmi sem sarkos, túl precíz, szigorú, a polgári jog „hangulatát” legjobban egy képzőművészeti hasonlattal lehet érzékeltetni, azaz egy lágy, pasztell, kissé szétfolyó, egyszerre többféle vizuális élményt is kínáló alkotásról lenne szó.

A szerződéskötés szabadságának alapelvét majd a szerződés fogalmánál tárgyaljuk.

Végezetül álljon itt a Polgári Törvénykönyvünk 2003-ban hatályos szövegéből néhány alapelv megfogalmazása, olvassuk át, szokjuk a stílust! (A magyarázatok eltérően szedve!)

*

A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése

„4. § (1) A polgári jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és a tisztesség követelményeinek megfelelően, kölcsönösen együttműködve kötelesek eljárni.

(2)-(3) (A kézirat írásakor már hatályon kívül helyezve.)

(4) Ha ez a törvény szigorúbb követelményt nem támaszt, a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Saját felróható magatartására előnyök szerzése végett senki sem hivatkozhat. Aki maga sem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható, a másik fél felróható magatartására hivatkozhat. (Ez a „nemo turpitudinem, suam allegans auditur” elve, még a római jogból.)

5. § (1) A törvény tiltja a joggal való visszaélést. (A régi magyar jog ezt sikán tilalomnak nevezte.)

(2) Joggal való visszaélésnek minősül a jog gyakorlása, ha az a jog társadalmi rendeltetésével össze nem férő célra irányul, különösen ha a nemzetgazdaság megkárosítására, a személyek zaklatására, jogaik és törvényes érdekeik csorbítására vagy illetéktelen előnyök szerzésére vezetne. (Kitűnik a megfogalmazásból, hogy másképpen is megvalósítható a visszaélés.)

(3) Ha a joggal való visszaélés jogszabály által megkívánt nyilatkozat megtagadásában áll, és ez a magatartás nyomós közérdeket vagy különös méltánylást érdemlő magánérdeket sért, a bíróság a fél jognyilatkozatát ítéletével pótolhatja, feltéve, hogy az érdekselelem másképpen nem hárítható el. A jognyilatkozat pótlására különösen akkor kerülhet sor, ha a jognyilatkozat megtételét illetéktelen előny juttatásától tették függővé. (Mikor, mi a nyomós közérdek? Ki mondja meg?)

6. § A bíróság a kárnak egészben vagy részben való megtérítésére kötelezheti azt, akinek szándékos magatartása más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indított, amelyből őt önhibáján kívül károsodás érte.”

(Ez az úgynevezett utaló magatartásról szól.)

1./2. A személyek

Ennek a fejezetnek a legfontosabb fogalmai a természetes és a jogi személy fogalma, valamint a cselekvőképesség, a jogképesség. Ide tartozik még a sajtóból oly jól ismert személyiségi jogok védelme is.

A természetes személy fogalma egyszerű, maga az élő, hús-vér ember értendő ez alatt, legyen csecsemő, vagy aggastyán, fehér vagy fekete, férfi, nő, vagy esetleg „más”. A római-germán jogcsaládban bizonyos feltételekkel a még a méhmagzatokat is megilletik a természetes személy jogai, s ezek képviselőjére ilyenkor gondnokot kell kirendelni. A feltétel az, hogy a magzat élve megszülessen! A már meghalt személy azonban sohasem jogképes jogképessége a halállal elvész, jogait öröklik - végső soron az állam! - jogsérelem pedig az elhunytal szemben nem követhető el, legfeljebb a hátramaradottakat megillető úgynevezett kegyeleti jog megsértéséről lehet szó. Létezik egy speciális eljárás arra az esetre, ha valakiről nem tudjuk biztosan, hogy meghalt-e?

Ez a holtak nyilvánítási eljárás, amit többnyire az „eltűntnek nyilvánítás” előz meg.

Ezek ugyan tipikus jogi vélelmek, de megdönthetőek, mondjuk a halottnak hitt személy megjelenik, s igazolja is személyiségét.

A természetes személyek mindig jogképesek, ami azt jelenti, hogy - elvileg - bármilyen jogot szerezhetnek, vagy felvállalhatnak bármilyen kötelezettséget. Ez a „bármilyen” jelző arra utal, hogy a jogképesség abszolút szerkezetű, bár csak elvi lehetőséget jelent. (Az viszont, hogy valaki mesés ingatlanok tulajdonosává, vagy esetleg hajléktalanná válik élete során, már nem a jogképességtől függ.)

A jogképesség megillet mindenkit, de nem mindenki cselekvőképés! Ez az utóbbi képesség azt jelenti, hogy valaki saját fellépésével, nyilatkozatával, aláírásával szerez jogot, vagy vállal kötelezettséget. Ezen képességhez viszont józan belátás, a „jó gazda gondossága”, körültekintés és figyelem szükséges. Ilyen képessége eleve nem lehet egy kiskorúnak, de annak sem, aki más októl nem, vagy nem teljesen beszámítható. (Kóros az elmeállapota, más hasonló betegségben szenved, stb.)

A teljes és abszolút szerkezetű jogképességgel szemben tehát a cselekvőképesség korlátozható, sőt, esetleg kizárt. Ilyenkor a jogalany helyett képviselője, gyámja vagy gondnoka jár el, pl. a szülő a gyermeke „nevére” veszi meg az ingatlant.

A kontinentális jogok mindössze abban térnek el egymástól ezekben a kérdésekben, hogy nem mindenütt 14. év a gyermekkor életkori határa, esetleg eljárási megoldásokban különböznek a képviselő szabályai és más hasonló, „technikai” normákban.

A jogi személy fogalma ennél azért bonyolultabb. A természetes személlyel szemben itt mindig valamiféle szervezetről van szó, s a jogok alanya is majd maga a szervezet lesz. A régi római magánjog legalább három alapítót kívánt meg. („Tres facere collegium”.)

A különböző modern jogtudományi iskolák, szaktekintélyek abban általában egyetértenek, hogy a jogi személy

- Vagyona elkülönül a létrehozásában, fenntartásában érdekelt magánszemélyekétől, pl. a tagokétól,
- Közös név alatt működik,
- Van jogképessége,
- Van képvisellete, ügyintéző szervezete, székhelye,
- Perképes,
- Legfontosabb adatai valamely közhiteles nyilvántartásban szerepelnek.

Vannak jelentős különbségek is, illetve létezik olyan elmélet is, amely szerint a jogi személy jogképessége nem abszolút, csak „célhoz kötött”, azaz csak olyan jogviszonyokba léphet, amely céljának megfelel.

A problémát az okozza, hogy a legkitűnőbb elmélet megfogalmazásait sem tükrözi vissza mindig a tételes jog. A fenti ismérvek alapján például miért jogi személy egy korlátolt felelősségű társaság, s egy betéti társaság miért nem az? Erre a tudományos válasz az, hogy „csak”. A tételes jog nem mindig igazolja vissza a tudományt.

Van olyan nézet is, amely szerint az a jogi személy, amit az állam a tételes jogában annak ismer el. Ez ugyan nagyon egyszerű meghatározás, de legalább cáfolhatatlan!

(Hans Kelsen osztrák professzor által megfogalmazott „beszámítási pont” elmélete.)

Annyit még jegyezzünk meg, hogy az egész problematika kissé dohos, könyvszagú, ugyanis a különbségtételnek nincs gyakorlati jelentősége, mert visszatérve a példához, belátható, hogy egy kft, vagy egy bt ugyanolyan szereplője lehet a gazdaságnak, legfeljebb egy csomó jogszabályban a jogi személyiségű gazdasági társaságok kitévelt ki kell egészíteni a „jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok” szövegrésszel is.

A tipikus jogi személyek. maga az állam, a gazdálkodó szervek, a politikai pártok, a társadalmi szervezetek, egyesületek, alapítványok a közigazgatási szervek, önkormányzatok, s a sort folytatni lehetne. A részletes szabályok természetesen itt is külön törvényekre tartoznak. (társasági törvény, párttörvény, törvény az egyesülési jogról, és mások)

1./3. A személyhez fűződő jogok

Az erre vonatkozó irodalom könyvtárnyi, s a modern, polgári forradalmak óta a kérdés állandóan napirenden van, mind a politikában, mind a jogalkotásban. Legáltalánosabb megfogalmazásban olyan jogokról van szó, amelyek egy modern jogállamban minden embert megilletnek, s mely jogok védelme az állam szent kötelessége. Beszélnek emberi jogokról, kollektív és személyes szabadságjogokról is. Érezhető mindmáig egyfajta természetjogi hatás is, vagyis e felfogás szerint arról van szó, hogy ezek a jogok mindenkit, magával a születés tényével megilletnek.

A polgári jog csak részben foglalkozik a személyes jogok védelmével, hisz az alkotmányjog e kérdésekben ennél még részletesebben szabályoz.

Mi tartozik ide, tehát?

A teljesség igénye nélkül:

- jog a jó hírnévhez,
- a névviselés joga,
- a magántitok, levéltitok és a magánlakás sérthetlensége,
- az emberi méltóság, a személyes szabadság védelme,
- a képmással, hangfelvétellel való visszaélés tilalma,
- az alapelveknél már tárgyalt diszkrimináció tilalma.

Az alapelvekhez hasonlóan álljon itt egy kis tételes jogi ízelítő, a megjegyzésekkel.

*

A személyhez fűződő jogok

75. § (1) A személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. E jogok a törvény védelme alatt állnak. (Továbbá az Alkotmány és a büntetőjog is védelmet biztosít.)

(2) A személyhez fűződő jogok védelmére vonatkozó szabályokat a jogi személyekre is alkalmazni kell, kivéve, ha a védelem - jellegénél fogva - csak a magánszemélyeket illeti meg. (Jogi személy nyilván nem tud házasságot kötni, bár jogképessége elméletileg nem célhoz kötött a magyar jogban. De a szöveg nem precíz, utalni kellett volna a nem jogi személyiségű társaságokra is.)

(3) A személyhez fűződő jogokat nem sérti az a magatartás, amelyhez a jogosult hozzájárult, feltéve, hogy a hozzájárulás megadása társadalmi érdeket nem sért vagy veszélyeztet. A személyhez fűződő jogokat egyébként korlátozó szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmis. (Felvetném ez alapján néhány, 2003-ban idehaza nézhető Valóság-show szerződését a szereplőkkel. Itt is lehetne semmisségre hivatkozni.)

76. § A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen a magánszemélyek bármilyen hátrányos megkülönböztetése nemük, fajuk, nemzetiségük vagy felekezetük szerint, továbbá a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése. (Engem zavar a „faj” szó, mivel emberi faj már csak egyetlen egy van a neandervölgyi ember kihalása óta. E helyett inkább „rasz”-ot kellett volna írni.)

77. § (1) Mindenkinek joga van a névviseléshez.

(2) Tudományos, irodalmi, művészi vagy egyébként közszerepléssel járó tevékenységet - mások jogainak és törvényes érdekeinek sérelme nélkül - felvett névvel is lehet folytatni. (Lásd az írók, költők és pornósztárok felvett nevét.)

(3) A jogi személy nevének különböznie kell azoknak a korábban nyilvántartásba vett jogi személyeknek a nevéől, amelyek hasonló működési körben és azonos területen tevékenykednek. (Ezt a rendelkezést igen nehéz a gyakorlatban végrehajtani A cégjog azért megpróbálja.)

(4) A névviselési jog sérelmét jelenti különösen, ha valaki jogtalanul más nevét használja, vagy jogtalanul máséhoz hasonló nevet használ. A tudományos, irodalmi vagy művészi tevékenységet folytató - ha neve összetéveszthető a már korábban is hasonló tevékenységet folytató személy nevével - az érintett személy kérelmére saját nevét is csak megkülönböztető toldással vagy elhagyással használhatja e tevékenység gyakorlása során.

78. § (1) A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed a jó hírnév védelmére is.

(A jó hírnév elnevezés csalóka, hisz ezzel egy többszörösen büntetett előéletű, éppen szabadult személy is rendelkezik, s ha róla valótlan állítok, őt is megsérthetem.)

(2) A jó hírnév sérelmét jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó, azt sértő, valótlan tényt állít, híresztel, vagy való tényt hamis színben tüntet fel.

79. § (1) Ha valakiről napilap, folyóirat (időszaki lap), rádió, televízió vagy filmhíradó valótlan tényt közöl vagy híresztel, illetőleg való tényeket hamis színben tüntet fel - a törvényben biztosított egyéb igényeken kívül - követelheti olyan közlemény közzétételét, amelyből kitűnik, hogy a közlemény mely tényállításai valótlan, mely tényeket tüntet fel hamis színben, illetőleg melyek a való tények (helyreigazítás). (Ilyet százával lehet a napi sajtóban szemezgetni.)

(2) A helyreigazítást napilap esetében az erre irányuló igény kézhezvételét követő nyolc napon belül, folyóirat, illetőleg filmhíradó esetében a legközelebbi számban azonos módon, rádió, illetőleg televízió esetében pedig - ugyancsak nyolc napon belül - a sérelmes közléssel azonos napszakban kell közölni.

80. § (1) A személyhez fűződő jogok megsértését jelenti a más képmásával vagy hangfelvételével kapcsolatos bármiféle visszaélés.

(2) Képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához - a nyilvános közszereplés kivételével - az érintett személy hozzájárulása szükséges.

(3) Az eltűnt, valamint a súlyos bűncselekmény miatt büntetőeljárás alatt álló személyről készült képmást (hangfelvételt) nyomós közérdekből vagy méltánylást érdemlő magánérdekből a hatóság engedélyével szabad felhasználni. (Körözött személy képének közzététele. A büntetőeljárás sikerének akarása is nyomós közérdek.)

81. § (1) Személyhez fűződő jogokat sért, aki a levéltitkot megsérti, továbbá aki a magántitok vagy üzleti titok birtokába jut, és azt jogosulatlanul nyilvánosságra hozza, vagy azzal másképpen visszaél. (A munkáltató sem nézhet bele a magán e-mailekbe, csak akkor, ha a levelező program magáncélú használatát megtiltotta, s írásban közölte azt is, hogy ellenőrizni fogja.)

(2) Üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó minden olyan tény, információ, megoldás vagy adat, amelynek nyilvánosságra hozatala, illetéktelenek által történő megszerzése vagy felhasználása a jogosult jogszerű pénzügyi, gazdasági vagy piaci érdekeit sértene vagy veszélyeztetné, és amelynek titokban tartása érdekében a jogosult a szükséges intézkedéseket megtette. (Egy különleges étel, egy „Konyhafőnök kedvence” recept is lehet tehát üzleti titok!)

(3) Nem minősül üzleti titoknak az állami és a helyi önkormányzati költségvetés, illetve az európai közösségi támogatás felhasználásával, a költségvetést érintő juttatással, kedvezményel, az állami és önkormányzati vagyon kezelésével, birtoklásával, használatával, hasznosításával, az azzal való rendelkezéssel, annak megterhelésével, az ilyen vagyont érintő bármilyen jog megszerzésével kapcsolatos adat, valamint az olyan adat, amelynek megismerését vagy nyilvánosságra hozatalát külön törvény közérdekből elrendeli. A nyilvánosságra hozatal azonban nem eredményezheti az olyan adatokhoz - így különösen a technológiai eljárásokra, a műszaki megoldásokra, a gyártási folyamatokra, a munkaszervezési és logisztikai módszerekre, továbbá a know-how-ra vonatkozó adatokhoz - való hozzáférést, amelyek megismerése az üzleti tevékenység végzése

szempontjából aránytalan sérelmet okozna, feltéve, hogy ez nem akadályozza meg a közérdekből nyilvános adat megismerésének lehetőségét.

(4) Az, aki az államháztartás valamely alrendszerével pénzügyi, illetve üzleti kapcsolatot létesít, kérésre köteles a jogviszonnyal összefüggő és a (3) bekezdés alapján közérdekből nyilvános adatokra vonatkozóan tájékoztatást adni. A felvilágosítás oly módon is történhet, hogy az adatokat a honlapon vagy a hirdetményi lapban teszik közzé. A felvilágosítás megtagadása esetén, vagy ha a felvilágosítást „kérő szerint a tájékoztatás nem kielégítő, a törvényességi felügyelet gyakorlására jogosult szerv eljárása kezdeményezhető. (Itt is a közérdek és az „üvegzséb” a jelszó. Legfeljebb egy ismeretlen, alig látogatott, nehézkes honlapot használnak, egy eszméletlen lassú, gyakran lefagyó szerverrel.)

82. § A törvény védi a magánlakáshoz és a jogi személy céljaira szolgáló helyiségekhez fűződő jogot. (Már megint hol maradnak a nem jogi személyiségű társaságok? Egy könyvelő bt irodájába sem mehetnek be, ha nem akarnak fogadni.)

83. § (1) A számítógéppel vagy más módon történő adatkezelés és adatfeldolgozás a személyhez fűződő jogokat nem sértheti.

(2) A nyilvántartott adatokról tájékoztatást - az érintett személyen kívül - csak az arra jogosult szervnek vagy személynek lehet adni.

(3) Ha a nyilvántartásban szereplő valamely tény vagy adat nem felel meg a valóságnak, az érintett személy a valótlan tény vagy adat helyesbítését külön jogszabályban meghatározott módon követelheti.

(Ez a § az úgynevezett információs önrendelkezési jog alapja. A részletes szabályokat természetesen itt is külön törvény szabályozza, melyet konyhanyelven egyszerűen adatvédelmi törvényként szoktunk emlegetni. E törvény rendelkezik az adatvédelmi ombudsman feladatairól, hatásköréről is.)

84. § (1) Akit személyhez fűződő jogában megsértenek, az eset körülményeihez képest a következő polgári jogi igényeket támaszthatja:

a) követelheti a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását;

b) követelheti a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől;

c) követelheti, hogy a jogsértő nyilatkozattal vagy más megfelelő módon adjon elégtételt, és hogy szükség esetén a jogsértő részéről vagy költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak;

d) követelheti a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről vagy költségén, továbbá a jogsértéssel előállott dolog megsemmisítését, illetőleg jogsértő mivoltától megfosztását;

e) kártérítést követelhet a polgári jogi felelősség szabályai szerint. (Természetesen ez a legtipikusabb és legfontosabb polgári jogi szankció. Érdemes nagyon nagy összegekre perelni a jogsértőket!)

(2) Ha a kártérítés címén megítélhető összeg nem áll arányban a felróható magatartás súlyosságával, a bíróság a jogsértőre közérdekű célra fordítható bírságot is kiszabhat. (Nem gyakori eset.)

(3) E szabályok irányadók akkor is, ha a jogsértés tilos reklám közzétételével történt.

85. § (1) A személyhez fűződő jogokat - a (2) és a (3) bekezdésben foglalt kivételekkel - csak személyesen lehet érvényesíteni. A korlátozottan cselekvőképes személy a személyhez fűződő jogai védelmében maga is felléphet. (Ez logikus rendelkezés, nem célszerű ezt a jogát korlátozni, hátha megvédi magát egyedül is.)

(2) A cselekvőképtelen személyhez fűződő jogok védelmében törvényes képviselője, az ismeretlen helyen távollevő személyhez fűződő jogok védelmében pedig hozzátartozója vagy gondnoka léphet fel.

(3) Meghalt személy emlékének megsértése miatt bírósághoz fordulhat a hozzátartozó, továbbá az a személy, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített. Ha a meghalt személy (megszűnt jogi személy) jó hírnevét sértő magatartás közérdekbe ütközik, a személyhez fűződő jog érvényesítésére az ügyész is jogosult. (Illusztris elhaltról lehet csak szó nyilván, másképpen nem képzelhető el a közérdekbe ütközés. A zárójeles mondat megint csak a megszűnt jogi személyről szól, ami a már többször is kifejtett okokból helytelen.)

(4) Ha a jogsértést valószínűsítették, és a késelem jóvá nem tehető kárral járhat, a bíróság ideiglenes intézkedést tehet; ennek során elrendelheti a jogsértés eszközének bírósági zár alá vételét is.

*

E kis tételes jogi ízelítő alapján már érezhetjük azt is, hogy milyen hallatlanul szerteágazó és érdekes a polgári jog eme területe. Az „érdekesség” azonban negatív is lehet, mint az a világszerte megfigyelhető tendencia, ami a 2001. szeptember 11.-i terrorakciók óta tart. Ennek az a lényege, hogy az államok, biztonsági okokból helyenként határozottan korlátozzák a személyes szabadságjogokat, illetve a mindenre kiterjedő ellenőrzés sértheti a személyiségi jogokat, az információs önrendelkezési jogot, együttesen a „privacy” -ként nevezett szféránkat. (Ne feledjük, Geogre Orwell szerint a jogok apró, de folyamatos megnyirbálása is elvezethet a diktatúrához. A jövőkép e tekintetben nem tiszta!)

1./4 Szellemi alkotások joga.

E gyűjtőnéven emlegetjük a szerzői, szabadalmi és a védjegyjogot is. Az alkotók, feltalálók, művészek és más kiemelkedő szellemi teljesítményt nyújtók alkotásait, s magukat a személyeket a polgári jog is védi. Legalapvetőbb személyhez fűződő joguk a szerzőségük elismerése mindenki mással szemben, másképpen a plágium tilalma. A szerzők e személyiségi joga is abszolút szerkezetű, hogy elvileg bárkit megillegthet, aki valamit alkot. Természetesen az alkotóknak vagyoni jogai is vannak, ezek néha csillagászati összegeket is jelenthetnek.

A szerzői és a szabadalmi jog között azonban alapvető különbségek is vannak.

A szerzőket a szerzőséghez fűződő személyiségi jog az alkotás elkészültével, azonnal, minden külön eljárás nélkül megilleti. Ebben az értelemben az a jog is, hogy a művét kívánja-e nyilvánosságra hozni, illetve mikor? A tipikus, ide tartozó művek az irodalmi, zeneművészeti, képzőművészeti alkotások. Ide soroljuk a szerzői joggal szomszédos, vagy rokonjogokat, például az előadóművészi fellépéseket, művészi fotókat, stb.

A szabadalmi jog ezzel szemben azokat az alkotásokat védi, amelyek az ipari, a műszaki, technikai, gyártási területekre vonatkoznak, ide értve természetesen a géntechnológiákat, speciális állatbiológiai, növénytermesztési eljárásokat is. Fontos kritérium az újdonság, s itt létezik külön - hosszadalmas, költséges - eljárás is, s csak ennek eredményes lefolytatása után kap védelmet a feltaláló, amit szabadalomnak neveznek. Az eljárás lényeges mozzanata az

újdonstvizsgálat, illetve a találmány lajstromozása. A szabadalmi jognál is beszélhetünk olyasmiről, mint az előbb emlegetett rokonjogok, itt azonban a nevük az ipari minta, vagy az angolos alakban elterjedt know-how. A szabadalmi jogot és e határterületeit együttesen iparjogvédelemnek is nevezik néha.

A védjegy egy adott árufeleség azonosítására szolgál. („áruvédjegy”)

A szellemi alkotások jogának fejlődésében a mérföldköveket mindig a technika jelenti, hisz amíg például nem „találták fel” a mozit, felesleges és érthetetlen lett volna filmjogról beszélni, vagy a nyomdagép feltalálása előtt tömeges könyvkiadásról rendelkezni.

A XX. század második felében pedig megjelent a számítógép és a szoftver, így ezek jogi kérdései is új kihívást jelentettek. Ma már természetes, de annak idején meglepőnek tűnt, hogy a szoftver megalkotását a szerzői jog védi, ugyanúgy, mint egy szonettet, vagy operaáriát. (Ha azonban valaki egy teljesen újszerű mikroprocesszort vagy más, újszerű hardvert találna fel, ez már a szabadalmi jog körébe tartozna.)

1./5. Szoftverjog

A jog hagyományos épületét a XX. század informatikai forradalma, az Internet robbanásszerű terjedése alapvetően megingatta. Szinte minden jogág új kihívások elé néz, a szellemi alkotások jogában rendezni kellett a szoftverek szerzőségét, a kötelmi jogban a vagyoni jogokat, a licencszerződések kérdését, a büntetőjogban a számítógépes bűnözés miatt új tényállásokat kellett konstruálni, megjelent az elektronikus kereskedelem, amely érinti az adójogot, reklámjogot, fogyasztóvédelmet, versenyjogot. Törvények vannak már világszerte, melyek a digitális aláírásról rendelkeznek, ugyanakkor számos más területen a jog egyes szabályok alkotását, működtetését, az államot elvileg megillető hatósági jogosítványait átengedte a civil szférának. (domain jog, domain liberalizáció). Már a Kaleidoszkóp első füzetében utaltam az elektronikus közigazgatás problematikájára is. A jog hagyományos épülete repedezik, de az „új” épület alapjai sem stabilak még. Nehéz, bonyolult, ellentmondásos folyamatok zajlanak, s ez még sokáig így lesz. (Az informatika és a jog összefüggései a tervezett „Harmadik Füzetben” kerülnek majd kibontásra.)

Szigorúan csak a szellemi alkotásokra, annak is csak néhány alapvető kérdésére koncentrálni azonban előadásaimban már foglalkozom néhány kérdéssel - kereskedelmi szoftver, kalózkodási ráta, BSA tevékenysége - de ennek írásos változata ahhoz még nem kiforrott, hogy ebben a füzetben közlétegyem. Aki tehát tárgyamból csak „távoktatással”, a füzetekből kíván felkészülni, a szoftverjogi előadásra azért eljöhethetne.

1./6. Tulajdonjog

A polgári jog, mint láttuk, elsősorban a vagyonról szól. Ennek két fő része - a római magánjog óta - a tulajdonjog, valamint a kötelmi jog. Az első statikus szerkezetű („kié a dolog?”), a második pedig dinamikus, azaz ki, hogyan hasznosítja, vagy éppen szerzi vagyonát, azaz „mit tesz” vele? Igen nagy egyszerűsítés így megfogalmazni, de nagyon közérthető.

Néhány alapfogalom. A „tulajdon” mindig létezett, amióta ember él a Földön, az ősembernek így tulajdonában volt a kőbaltája, de ehhez a „tulajdon”-hoz még jog nem társult. Tulajdonjogról csak az államok kialakulása óta beszélhetünk, amióta az állam a tulajdonosok számára bizonyos feltételek megléte esetén jogi védelmet biztosít. (Pl. a tolvaj kezének levágása).

A tulajdon fogalma nem azonos a „birtok”-kal sem. A birtok egy tényállapot, mondjuk éppen vezettem másvalaki gépkocsiját, de attól még az nem az én tulajdonom.

A tulajdonjog részjogosítványai a birtoklás, a használat és a hasznok szedése, valamint a rendelkezés joga. Ez utóbbi körbe tartozik például az ingatlan bérbeadása, megterhelése jelzáloggal, vagy éppenséggel az eladása is. Ingó dolog tulajdonjogával pedig nagyon könnyen fel is lehet hagyni, pl. látványosan eldobom a megunt tárgyat.

A jelenlegi magyar polgári jog nem sok érdekesen tartalmaz a tulajdonjoggal kapcsolatosan, de a rendszerváltás óta mindenestre kikerültek a szabályozásból a kifejezetten ideologikus elemek. (az állami szocialista tulajdon magasabbrendűségéről szóló tézisek, s más hasonlóak). A jelenlegi szabályozás jelentős része „klasszikusnak” nevezhető: a tulajdonszerzés jogcímait, feltételeit, a tulajdonjog tartalmát, a birtokot és a birtokvédelmet részletezi.

Logikailag a Polgári Törvénykönyv része lenne, valójában a részletek itt is külön törvényben szabályozottak a mezőgazdasági földtulajdonnal kapcsolatban. („földtörvény”)

1./7. A kötelmi jog

Mi is az a kötelem?

A polgári jog legnagyobb, legérdekesebb és az üzleti jog szempontjából is a legfontosabb része. Azt szabályozza, hogy mely módokon, hogyan jöhetnek létre polgári jogi kötelezettségek, kötelek, s mik ezek lényeges szabályai. Tehát nem egyszerűen csak a szerződésekről van itt szó, bár kétségtelenül a kötelek létrejöttében ezek produkálják a legnagyobb eset-számot.

Kötelek jöhetnek létre szerződéssel, szerződésen kívüli károkozással, utaló magatartással, de a jogalap nélküli gazdagodás jogcímét is ide szokták sorolni.

Mielőtt rátérnénk a szerződésekre, itt is hangsúlyozzuk a polgári jog diszpozitív, vagyis megengedő jellegét, de tartalmáról annyit jegyezzünk meg: nem arról van szó, hogy a polgári jogban „nem számít” a jogszabály, s bármit „szabad”, hanem arról, hogy a jogszabály tartalmától a felek egyező akarattal eltérhetnek, amennyiben ezt jogszabály nem tiltja.

A kötelmi jogban tárgyaljuk a szerződési szabadság elvét, amelyről már az általános alapelveknél is tettünk utalást. Ez az egyik legfontosabb elv, illetve szabadságjog. A polgári forradalmak egyik mozgatórugója a közismertebb jelszavakon túl éppen e szabadság kivívása volt.

Mit jelent a szerződéskötés szabadsága?

Mindenekelőtt annak eldöntését, hogy az érintett fél szabadon dönti el, hogy kíván-e szerződést kötni, vagy sem. Ha úgy dönt, hogy igen, maga választhatja meg a partnert.

Ezt követően a partnerek közösen döntenek el, milyen típusú szerződést kötnek, de azt is, hogy ezt milyen formában teszik meg. Nincs tehát szerződéskötési kötelezettség, szabad a partner-választás, nincs típus, s nincs formakényszer sem. Kivételek természetesen ma is adódhatnak, de ezek ritkák. (Formakényszer érvényesül az ingatlan adásvételénél, ez a szerződésfajta szóban nem köthető meg érvényesen.)

A létező szocialista tervgazdálkodás idején számtalan esetben kötelező volt a szerződéskötés, például a kis és a nagykereskedelem relációjában, különösen a keretgazdálkodás körébe tartozó termékeknél. (hús és hentesáru, kenyérfélék, sör, stb.)

Amennyiben valamelyik partner mégsem kívánt volna szerződést kötni, ezt a bíróság pótolhatta ítéletével, azaz kötelmet alapozott meg.

Mi a szerződés?

Minden tudományos eszmefuttatástól elvonatkoztatva: nem más, mint a felek egyező és kölcsönös akaratnyilvánítása, a konkrét kötelem leglényegesebb tartalmáról. (ki, mit szállít, milyen határidőre, hová, milyen minőségben és mennyiért.) A tipikus, tehát kétoldalú és nem ingyenes szerződéseknél mindkét fél egyszerre jogosult és kötelezett is. (A vevő jogosult átvenni az árut, s köteles fizetni.) A nem ingyenes, jogi szaknyelven visszterhes szerződéseknél emiatt a szolgáltatásnak és ellenszolgáltatásnak „nagyjából” arányban állónak kell lenniük. Számos európai jogban él a római magánjog egyik alapelve, a „laesio enormis”, azaz a felén túli sérelem. Ez a feltűnő értékkülönbség esetére a szerződés megtámadhatóságát jelentette.

Hogyan jön létre a szerződés?

Minden olyan szerződésnél, ami nem a mindennapi élet körébe tartozó legszükségesebb beszerzéseket jelenti - bevásárlás a csemegeboltban - a szerződéskötést egy piaci alkufolyamat előzi meg. Röpködnek az ajánlatok és ellenajánlatok, mint amikor az isztambuli bazárban alkuszunk, majd végre az ajánlatok találkoznak, s jogilag létrejön a szerződés. Egymás kezébe csapnak, vagy a régi magyar szokásjog szerint áldomást isznak. (Ez sokáig érvényességi kellék is volt, elmaradása esetén utólag érvénytelenségi pert lehetett nyerni!)

Tehát az akaratnyilatkozatok találkozása a lényeges. Fontos emiatt az ajánlati kötöttség szabályozása. Ha a felek nem lennének kötve ajánlatukhoz, akkor ez megbénítaná a piacot, hisz felelőtlenül, minden következmény nélkül lehetne „szédíteni” a másik felet. A kötöttség azonban az idők végeztéig sem tarthat, hisz ha az ajánlatra nem érkezik azonnal válasz, az sem várható el, hogy az ajánlatot tevő végtelenségig ideig várjon, hisz ez alatt akár el is pusztulhat végelgyengülésben az eladni kívánt áru. A rendező elv ezért Európában mindenütt az, hogy a szóban tett ajánlat kötöttsége azon nyomban megszűnik, amint nem érkezik rá válasz, maradandó eszközzel tett ajánlatnál (üzleti levél, digitális aláírással ellátott elektronikus dokumentum) pedig „záros” a határidő.

Mikor semmis, és mikor támadható meg a szerződés?

„Alapértelmezésben” egy szerződéssel nincs semmi baj, az alkufolyamat eredményesen zárul, a szerződés érvényesen létrejön, s a felek teljesítik is azt. Nincs jogvita, nincs per, nem kell törvényes, vagy kevésbé törvényes, ám hatékonyabb módon behajtani a tartozásokat. Az élet azonban bonyolultabb, hisz lehet, hogy a szerződés a látszatok ellenére érvényesen létre sem jött, azaz érvénytelen.

Erre okot adhat a semmisség és a megtámadhatóság.

Semmis a szerződés különösen, ha nyilvánvalóan

- jogszabályba,
- a jó erkölcsbe ütközik,
- vagy színlelt,
- vagy tartalma lehetetlen szolgáltatásra irányul.

Fontos kitétel a „nyilvánvalóság”, mert nem lehet elvárni hosszas jogi elemzést a piaci élet szokásos mindennapi szereplőitől egy szerződésről. Nem lehet semmis az a szerződés, amelyikről szakavatott jogászok behatóan vitatkozva többségi alapon azt az álláspontot képviselik, hogy jogszabálysértő, ám lehet, hogy a későbbiek során a különböző fokú bíróságok is másképpen döntenek. Az ilyen jogszabálysértés nem nyilvánvaló! A semmisségre egyébként „bárki”, határidő nélkül hivatkozhat.

A színlelt szerződés semmis, de adott esetben az a jogviszony, amit leplez, a rá irányadó szabályok szerint kezelhető. Ennek adóellenőrzésnél különös jelentősége lehet. A tartalma szerint lehetetlen szolgáltatás, ezért semmis a szerződés mondjuk egy magyar ingatlanirodánál, ahol a Jupiter bolygót parcellázzák és árusítják. (Az USA jogában - ez nem vicc - nem biztos a semmisség ebben az esetben.)

A semmis szerződéstől meg kell különböztetni a bírói úton ki nem kényszeríthető kötelmeket. Jelenleg ilyenek számít a magánszemélyek közötti kártyaadósság, melynek megfizetése nem peresíthető, viszont - kártyások figyelem! - az önkéntes teljesítést sem lehet visszakövetelni!

A semmisséggel szemben az érvénytelenség másik esetszoportja nem olyan nyilvánvaló, ennek megállapítására külön eljárás szükséges, azaz akkor lesz érvénytelen a szerződés, ha a megtámadási keresete eredményes volt. Ezért is nevezik ezt megtámadhatóságnak. Főbb jogcímek:

- Tévedés, megtévesztés, jogellenes fenyegetés
- A beszámíthatóság hiánya.

Fontos kitétel, hogy csak a szerződő fél „támadhat”, itt „bárki” már nem hivatkozhat az érvénytelenségre.

Hogyan lehet megerősíteni a szerződést?

A már megkötött és érvényes szerződés még külön is megerősíthető, ami növeli a majdani teljesítés bizonyosságát, illetve még jobban aláhúzza a felek szándékának komolyságát. A modern polgári jogokban legtöbb törvény ide sorolja a kötbért, a jótállást (garanciát), az óvadékot, a bankgaranciát és más hasonló jogintézményeket. Mivel főszabályként a kötelmi jogban nincs előírva az írásbeliség, maga az írásba foglalás is a szerződés megerősítését jelenti.

Milyen típusú szerződéseket köthetnek a felek?

Mindenekelőtt tisztázzuk, a kötelmi jogban a típus a törvény által nevesített szerződéseket - adásvétel, letét, bizomány, megbízás, stb. - jelenti, melyek keretszabályai benne vannak a törvényben, s a feleknek lényegében csak a specifikációt kell tisztázni az alkufolyamatban. (határidő, ellenérték, fajta, minőség, mennyiség, esetleg speciális feltételek.) Elővehetnek egy sablont, s kitöltik adatokkal.

Az írásba foglalt szerződés végén pedig ott szerepel a mindenki által ismert formula: „egyebekben e szerződésre a Polgári Törvénykönyvnek az adásvételi szerződésekre vonatkozó szabályait kell alkalmazni”.

A vegyes szerződés azt jelenti, hogy a felek olyan megállapodást kötnek, amelyik több típusból áll össze. Ilyen a lízingszerződés is.

Az atipikus szerződés pedig azt jelenti, hogy minden szerződési szabályt a felek alkotnak meg, s ezek közül egy sem hajaz semelyik, a törvényben meghatározott típusra.

Ismételjük meg, mert fontos: a magyar polgári jogban nincs típuskényszer!

Egy más szakterületről, a számítástechnika területéről vett példával érzékeltetve olyan ez, mint amikor - egy strukturált programozási nyelv esetén - a programozó a fordítóprogram által ismert kész modulokat épít a programjába (tipikus), de készíthet saját modulokat is. (atipikus).

Hogyan kell teljesíteni a szerződéseket?

Általánosságban megfogalmazva úgy, ahogy a szerződéses feltételekben ezt a felek meghatározták. A teljesítés kulcsszavai szerint „akkor”, „ott”, és „úgy”. Mindkét fél teljesítse a saját szolgáltatását. A teljesítéssel a szerződés normál módon meg is szűnik. („Program terminated normally”). A szerződésszegésnél látni fogjuk, ott a gond vagy az „úgy” kulcsszóval van, mert a teljesítés másképpen történik, vagy elmarad, esetleg késik, nem „akkor” történik.

Vannak szerződések, melyek tartósak, akár évtizedekig sem szűnnek meg, ilyenek például a bérleti típusú szerződések. Itt a szolgáltatásokat folyamatosan, a részhatáridőkre kell teljesíteni, pl. a havi bérleti díjat időben számlázni és átutalni.

A teljesítés állhat dolog átadásában, lehet valaminek a megjavítása, átalakítása, esetleg valamilyen magatartás tanúsítása is szóba jöhet, mint teljesítés, de néhányszor előfordulhat olyan szerződés is, melynek tárgya, a szolgáltatás valamiért való helytállást jelent. (fizet a kezés).

Hogyan szűnhetnek meg a szerződések?

A normál teljesítésről már beszéltünk. A tartós, határozatlan időre szóló szerződések sem örök életűek, előbb-utóbb megszűnhetnek. A római magánjog óta és hatására létezik egy záradék, amelyben a felek utalnak arra, hogy megállapodásuk addig érvényes, „amennyiben a körülmények lényegesen nem változnak” (rebus sic stantibus clausula). A körülmények lényeges változása esetén valamelyik fél érdeke változhat, pl. maga akar lakni a továbbiakban a bérebe adott lakásában. Ilyenkor módot kell adni a szerződés megszűnésére, tehát a bérleti jogviszonyt felmondhatja. Ez a „rendes felmondás”, ami nem lehet azonnali hatályú, mert a másik fél lényeges érdekeire is tekintettel kell lenni. (A bérlőnek is legyen ideje csomagolni, új bérleményt keresni, főleg, ha üzleti célra is használta a bérleményt, mondjuk könyvelőirodát tartott ott.) A jelzett záradék az idők folytán alapelvvé vált a kontinentális európai jogokban, azaz nem is kell külön beírni az egyes szerződésekbe.

Az eddig tárgyalt esetekben a szerződés a „jövőre nézve” szűnik meg, a jogi nyelven szólva „ex nunc” hatályú. Megszűnhetnek azonban bizonyos esetekben a szerződések visszamenőleges, „ex tunc” hatállyal is, ilyenkor úgy kell eljárni, mintha az létre sem jött volna, azaz a már teljesített szolgáltatások is visszajárnak. Ezt nevezik a szerződés felbontásának. Végezetül előfordul, hogy a szerződés teljesítése ellehetetlenül, ezen belül olyan okból is, amely egyik félnek sem felróható.

A határozatlan időre szóló szerződéseknel létezhet azonnali hatályú felmondás, erre azonban a másik félnek okot kell adnia, pl. nem rendeltetésszerűen használja, vagy egyenesen rongálja az ingatlant.

Megszűnhet úgy is szerződés, hogy attól valamely fél eláll. Ez szerződésszegés esetén lehetséges.

Mi a szerződésszegés?

Legáltalánosabban megfogalmazva akkor áll fenn, ha valamely fél bármely, vállalt kötelemét megszegi, mint már utalás történt arra: késedelembe esik, hibás a teljesítése, vagy egyszerűen megtagadja azt. A hibás teljesítés is tovább csoportosítható, beszélhetünk jogi hibáról, vagy kellékhibáról. A nemsokára tárgyalandó szavatossági felelősség körében ennek alapján különböztetik meg a jog és a kellékszavatosságot. Előbbi esetre egy durva példa, amikor a vállalkozó lopott anyagot épít be a javítandó termékbe. A tipikus hibás teljesítésnél vagy a szolgáltatott mennyiséggel, vagy a minőséggel van a probléma, esetleg a vevő nem azt a színű árut kapta, amit rendelt, vagy másféle ízesítésű a rendelt élelmiszeripari termék.

A kötelezett a törvény erejénél fogva szavatol azért, hogy a nyújtott szolgáltatása minőségileg kifogástalan, s ez a felelőssége a teljesítés megtörténte után is hosszú ideig - ezt sokféle-képpen rendezik az egyes államok - fennáll még. Ezt a szavatossági felelősséget nem szabad összetéveszteni a jótállás (garancia) jogintézményével. A jótállást a szolgáltató maga vállalja fel, s a helytállása mindig szigorúbb, mint az egyébként is fennálló szavatossági felelőssége. (Ha nem lenne szigorúbb, nem lenne értelme) A szavatossági kritériumokat gyakran jogszabályok, szabványok és más államilag is szentesített előírások rögzítik.

Melyek a szerződésszegés szankciói?

A paletta színes. Mindig a szerződésszegés jellegéből, s a jogosult érdekeiből kell kiindulni. A jog tegye lehetővé, hogy szükség szerint az orvoslás módját maga a jogosult válassza meg - az adott keretek között - és az orvoslás legyen hatékony.

A „választék”: az áru kijavítása (kicserélése), árszállítás, késedelmi kamat fizetése, kötbér, elállás a szerződéstől, s nem utolsósorban a kártérítés, ha a szerződésszegés külön kárt is okozott.

A részlettszabályok ismertetésétől eltekintünk, annál is inkább, mert ezek jó részét sűrűbben változó, alacsonyabb szintű jogszabályok rendezik, másrészt itt „átfedés” van a később tárgyalandó fogyasztóvédelemmel.

Gyakran a jogosult csak perrel tudja igényét érvényesíteni, bár az utóbbi időben nálunk is megjelentek az alternatív vitarendező fórumok. (közvetítői tevékenység, választott bíróságok, békéltető testületek.)

1./8. A polgári jogi kártérítési felelősség

Milyen formái vannak a kárfelelősségnek?

A kötelezések keletkezésének számos esetben a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség az alapja. Évi több tízezer per, sok egyezség, még több biztosítási kárrendezési ügy statisztikai bizonyítják ezt. Fontos jogintézményről van tehát szó, amivel itt is foglalkoznunk kell.

Az idők során a világ jogrendszereiben háromféle kárfelelősségi modell alakult ki. Az első - időben és logikailag is - az úgynevezett direkt vétkességi kárfelelősségi rendszer. Ez azt jelenti, hogy amennyiben kár érte, mindent a károsultnak kell bizonyítania. Bizonyítandó, hogy jogellenesen kár érte, továbbá a kár mértéke, valamint meg kell neveznie a kár okozóját, végezetül azt is neki kell bizonyítania, hogy a károkozót vétkesség - azaz legalább gondatlanság - is terheli. Ez a felelősségi modell már nemigen korszerű, a modern európai tételes jogok-

ban már szinte nyoma sincs, mert jogpolitikai szempontból nehezen védhető a „károkozó párti alap gondolata”. Hogyan tudja a károsult a vétkességet bizonyítani? Mentse ki magát - ha tudja! - a károkozó, nem?

De! Ez a válasza a másik fő modellnek, amit egyszerűen vétkességi, vagy kimentési kárfelelősségi alakzatnak nevezünk. Itt is a károsult a bizonyítási teher, kivéve a vétkességet. A károkozó csak akkor mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, „ahogy az adott helyzetben általában elvárható.” Tehát ez is vétkességi alakzat, de kevésbé károkozó párti. A füzet megírásakor - s előtte már több mint negyven éve - ez a magyar polgári jog alapmodellje is. (1959. évi IV. törvény, azaz a Ptk. 339.§-a)

Ugyanakkor a magyar polgári jog is ismeri az úgynevezett objektív - azaz vétkesség nélküli - kárfelelősséget is, ami igazán modern és károsult párti. Ez a felfogás abból indul ki, hogy akit kár ér, feltétlenül kapjon reparációt, kártérítést. A károkozó felelőssége tehát ebben az esetben akkor is fennáll, ha semmilyen vétkesség sem terheli. Potenciális kárfelelősségét tehát a gyakorlatban csak biztosítás kötésével tudja eliminálni, illetve ez extrém esetben kötelező is lehet. (Gépjárművek felelősségbiztosítása). Mentésül a károkozó azon ritka esetben is, ha a kárt elháríthatatlan külső ok idézte elő. (A római jogból ismert „vis maior”.)

A Ptk. 345. §- az objektív kárfelelősség a szabályozását a „veszélyes üzem működéből eredő károk” címe alatt teszi meg. Fokozott veszéllyel járó tevékenységnek, veszélyes üzemnek tekinti többek között a gépjárművek, vasutak, más közlekedési eszközök üzemen tartását, az ipari tevékenységeket (gépek, berendezések, elektromos hálózatok üzemeltetése), az építőipari kivitelezést, a kemikáliák alkalmazását és még sok egyéb hasonló munkafolyamatot.

Egyéb speciális felelősségi formák is léteznek a polgári jogban, így sajátos szabályai vannak az épületkároknak, az állattartók felelősségének, szigorú a felelősség az alkalmazott károkozásáért, de létezik - és egyre fontosabb! - az államigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősségi alakzat is. Ezen túlmenően más jogágak is a polgári jog modelljeit veszik alapul, így a munkajogban a dolgozó kárfelelőssége általában vétkességi, a munkáltatóé mindig objektív. A dolgozónál, a gondatlan károkozásnál - ellentétben a polgári joggal - létezik felső határa a felelősségnek. A megőrzési felelősségnél viszont nem kell vizsgálni a vétkességet, s felső határ sincs. (pénztáros felelőssége.)

Mi a kár?

A jog ezt a fogalmat csoportosítja. Szól a vagyoni kárról, de ismeri a nem vagyoni kár fogalmát is. A vagyoni kár fogalmán belül is megkülönböztetést tesz aszerint, hogy az mérhető-e, vagy sem? A vagyoni kár kategóriáján belül is tisztáz néhány, a kártérítés mértékének meghatározásánál fontos fogalmat. Ezek a következők:

- a felmerült kár („damnum emergens”), például a megsemmisült ingó vagyontárgy értéke,
- az elmaradt haszon („lucrum cessans”), vagyis a kiesett bérleti díj, bármilyen egyéb bevétel, amitől a károsult a kár következtében elesett, erre a kár tényállásának ismeretében mindenki tud bőven példát felhozni, főleg, ha ő a károsult,
- a kárnszerzés (speciális esete a pótlás, azaz a „surrogatum”), vagyis ami a károsultnál a kár következtében megtakarításként, vagy a kár pótlásaként jelentkezik, ez utóbbi például a biztosítási díj, amit a károsult megkap,
- a „residuum” (nincs is magyar elnevezése a jogban), lényegében a károsult kárnszerzése, például valaki kitisztíthatatlanul beszennyez egy ruhát: köteles teljes a károsultnak reparációt fizetni, viszont a károsított ruhadarabot követelheti.

A fizetendő kár összegét a felmerült kár, az elmaradt haszon és a kamatok (költségek) összeadásával kell meghatározni, de ebből a káron szerzést és a „residuum”-ot (ha ilyenek vannak) viszont le kell vonni. Biztosítási kárrendezések ennél bonyolultabbak, hisz a beszerzési érték mellett a használati fokot is figyelembe veszik. (Egy 1 km-t futott gépkocsi már használt!).

Azokban az esetekben, amikor a vagyoni kár összege pontosan nem határozható meg, a törvény szerint általános kártérítést kell megítélni. Ez némileg a „fából vaskarika” esete: nem tudjuk pontosan mennyi a kár, de a kártérítést úgy kell megállapítani, hogy a károsult teljes kárpótlására alkalmas legyen.

A nem vagyoni, nem egészen pontos, de a lényegét némileg fedő elnevezéssel „erkölcsi kár” más természetű. A károkozás következtében a károsult megsérül, hosszabb távon egészségkárosodást szenved, részben elveszti munkaképességét, illetve bármi módon megnehezedik a társadalomba történő visszailleszkedése, vagy jó hírneve sérül, stb. A római jog tipikusan ide sorolta nők esetén a férjhez menési esélyek csökkenését, az USA-ban ide tartozik például a színésznők csodálatos melleinek a biztosítása. (Természetesen az „eredeti állapot konstatálása és a kárszemle” itt fontos jogi mozzanatok.) Minden fejlett jogrendszerben a nem vagyoni károk esetén óriási összegek szerepelnek a tényállásokban.

Hogyan történik a károk rendezése?

Amennyiben nincs mögötte releváns biztosítási jogviszony, a felek egymással rendezik. (Egyezség, peres eljárás, alternatív jogrendezési technikák.) Jelentős károk, bonyolult tényállások esetén ez évekig is elhúzódhat. Bűncselekménnyel okozott kár esetén az eljárások „szét is válhatnak”, azaz a büntető bíróság a sértett polgári jogi igényét „egyéb törvényes útra” utalhatja.

Történhet a kártérítés pénzben, egy összegben, vagy akár járadék formájában is. Elképzelhető a természetbeni kártérítés is. (A károsult által tartott állatot a károkozó maga is tenyészt, vagy a termelt növényt maga is termeli.)

Fontos szempont a kártérítés mértékének megállapításakor az is, hogy a károsult eleget tett-e kárenyhítési kötelezettségének. (Durva példa: nézi-e csak, hogyan ég a műhelye, vagy a tűzoltók kikerkezéséig a „tőle telhető” módon maga is próbálkozik oltással, elveszi-e a poroltót, stb.)

Megjegyezzük, hogy a szerződésszegéssel okozott károknál is ugyanezen szabályok irányadóak.

2. Versenyjog

A versenyjog viszonylag fiatal, alig kétszáz éves múlta visszatekintő jogterület, de versenyjogi természetűnek minősíthető szabályokat még az Internetes „Corpus Iuris Hungarici” válogatásban is találhatunk, akár Zsigmond, akár Mátyás királyunk neve alatt. De kialakult, egységes, modern versenyjogról ekkor természetesen még nem beszélhetünk. Ehhez a fejlett piacgazdaság kialakulására volt szükség. Az alábbi, kérdés-felelet formában történő feldolgozás nem a magyar, hanem általában a világon modernnek tekinthető versenyjogot veszi alapul.

Melyek a versenyjogi szabályozás céljai?

Mindenekelőtt a versenyhelyzet védelme, fenntartása, tehát annak biztosítása, hogy a piac szereplői, a versenytársak ne szüntethessék meg ezt a helyzetet, mert egyrészt a gazdasági verseny a fejlődés fő mozgatórugója, másrészt a társakat egymás tisztességtelen fellépésétől is védeni kell. Jó a versenyhelyzet a fogyasztónak is, mert elvileg ez érte van. Az a jó gazdaság - és társadalom - ahol ezt a fogyasztó érzi is! Van ilyen? Bízunk benne, hogy ez nem utópia.

Mit szabályoz a versenyjog?

Fő területe a tisztességtelen piaci magatartások elleni fellépés, s e körben elsősorban tilalmakat fogalmaz meg, melyeket megsértve a piaci szereplők szankciókkal számolhatnak. Külön része a versenyjognak a monopolelleses törvénykezés, azaz olyan jogszabályok alkotása, melyekkel fellépnek - megpróbálnak fellépni - a monopóliumok kialakulása ellen. Szót kell még ejteni a kartelltilalmakról, a kartelljogról, itt az egyes gazdasági szereplők piacfelosztása ellen lép fel az állam. (árkartellek, stb.) A kartellek ugyanis, ha nagyon elterjednének, a piac szimulálását, és egyben a versenyhelyzet kiiktatását jelentenék. Végezetül fontos részterület a fúziókontroll. Nem arról van szó, hogy a cégek összeolvadását, fúzióját tiltaná a jog, ez nem tilos, de csak ellenőrzött keretek között, s a nyilvánosság kizárása nélkül.

Hazánk uniós csatlakozásával a magyar versenyjog marginálissá vált, a legfontosabb normákat áttétel nélkül, rendeletekkel az Európai Unió rendeletei szabályozzák.

Melyek a tisztességtelen piaci magatartás főbb tilalmai?

- Tilos a versenytárs jó hírnevét valótlan tény állításával sérteni.
- Tilos más versenyelőnyének jogosulatlan kihasználása. (pl. tömegárut állít elő egy vállalat, melyre jogosulatlanul egy már ismert, „bejártott” márkás címkét ragaszt. Tipikus példa a farmernadrág, és a divatárúk is e körbe tartoznak.)
- Tilos az üzleti titok jogosulatlan megszerzés, felhasználása.
- Tilos a versenytárgyalás, a tőzsdei alku tisztaságát bármilyen módon megsérteni.
- Tilos az áru eladását más áru megvásárlásától függővé tenni (árkapcsolás tilalma).
- Tilos végezetül olyan tartalmú felhívást közzétenni, amely más versenytárs árujának bojkottjára hív fel.

A felsorolás nem teljes körű, és egyes államok még a saját versenyelőny jogosulatlan kihasználását is tiltják. (Pl. a szeszipari cég a bevett alkoholtartalmú italának márkanevével üdítőt is forgalomba hoz. A „márkanevet” felhasználja a reklámokban, kijátszva a szeszesitalok reklámozására vonatkozó szabályokat, majd azzal védekezik, hogy ő csak az üdítőt kívánta reklámozni.)

Az üzleti titok adott esetben lényegesen fontosabb, s megsértése nagyobb anyagi hátránnyal járhat, mint az államtitoksértés. Az államtitkok jó része az Internet korában illuzórikussá vált, ez azonban az üzleti titokról nem állítható ilyen bizonyossággal.)

Jó néhány állam joga ismeri a generálklauzulát is, amely egy általánosan megfogalmazott tilalom. („Tilos a tisztességtelen piaci magatartás tanúsítása”). Ennek alkalmazása körül igen heves elméleti viták zajlanak, felvethető a kérdés, hogy egy jogállamban lehet-e ilyen „gumi-szabállyal” tiltani bármit is, de jegyezzük meg: ma már ennek nincs komoly gyakorlati jelentősége.

Kik járnak el versenyjogi ügyekben?

A modern jogrendszerekben két fő modell alakult ki. Az egyik, a bírósági modell szerint versenyjogi ügyek csak a bíróságra tartozhatnak - esetleg különbíróságra - de nincs általános hatáskörű versenyjogi felügyeletet ellátó közigazgatási szerv. Nincs ellenőrzés, de ha valamely versenytársat sérelem ér, vagy ezt vélelmezi, keresetet indít a bíróságon a társ ellen.

A másik a közigazgatási modell, itt létezik erre hivatott szervezet, amely az ellenőrzési tevékenységén kívül államigazgatási határozattal el is bírálja a konkrét ügyeket, azaz engedélyez, megtilt, bírságol. Olyan megoldás is ismeretes, miszerint a versenyjogi hatóság minisztériumi formában, a kormány részeként működik. (Szlovákia).

A magyar megoldás vegyes, létezik ugyanis a kormánytól független Gazdasági Versenyhivatal, de vannak olyan versenyjogi hatáskörök, melyeket csak bíróság gyakorolhat. (Ezenfelül a GVH jogerős határozatai is megtámadhatóak bírói úton.)

Jegyezzük meg, a GVH elé kerülő ügyek is jelentős súlyúak, bagatell ügyekkel nem foglalkoznak.

Élesek-e a versenyjog határai?

Nem! A versenyjogi tilalmak egy része nyilvánvaló rokonságot mutat a polgári joggal, továbbá a versenyjogi szabályok a fogyasztókat is védik - bár erre külön fogyasztóvédelmi törvények is léteznek - továbbá a tilalmak egy része a gazdasági reklámok szabályozásával, a reklámjoggal is összefügg. Másrészt a jogsértések szankciói is több jogágot érinthetnek. (versenyjog, államigazgatási jog, cégjog, büntetőjog, fogyasztóvédelem, stb.)

3. Fogyasztóvédelem

Ez az a jogterület, amire tulajdonképpen nem lenne szükség. Mindazon jogviták, sérelmek ugyanis elvileg kezelhetőek lennének pusztán a polgári jogi szabályok megfelelő alkalmazásával, melyek a fogyasztóvédelem terminológiájával élve fogyasztói jogvitáknak nevezettek. Emellett számos olyan előírás létezik a versenyjogban is, ami a fogyasztókat védi. Mégis, az idők során felmerült az egy úgynevezett aszimmetrikus jogalkotás igénye (és az ennek megfelelő jogalkalmazásé is) mely „bevallottan” közelebb áll az egyik félhez, a fogyasztóhoz, vagyis a mindennapi, üzleti célon kívüli vásárlókhöz, a kisnyugdíjasokhoz, a korlátozottan cselekvőképes gyermekekhez, közelebb, mint egy hatalmas, jól felszerelt, jogászi, könyvvizsgálói, termékmenedzseri, ügynöki, reklám és más hasonló szakemberekkel felvértezett modern ipari-kereskedelmi gépezethez. Az ezernyi manipulációs veszélynek kitett védtelen fogyasztót tehát az állam a jog eszközeivel külön is védeni kívánja, hisz ha nem tenné, ezt „saját erőből” a szervezetlen kiskereskedők nem tudnák megtenni. Erről szól a fogyasztóvédelem. Persze a fogyasztót saját magától senki sem védheti meg. Aki az esőn megázott kedvenc macskáját a mikrohullámú sütőben kívánja megszáritani, az nem csodálkozzon. (Az USA persze itt is kivétel, volt már, aki pert nyert a gyártó ellen, mert a mikro használati-kezelési útmutatója nem tartalmazta a macskaszáritással kapcsolatos kockázatokat. Nem vicc, kéretik komolyan venni!)

A tematikus feldolgozást a jegyzetben mellőzöm. A függelékben viszont többek között egy korábbi, fogyasztóvédelmi cikksorozatomból „összegyűrt” anyagot is közzéteszek, amely alkalmas arra, hogy áttanulmányozása után letisztuljon bennünk néhány fogalom, ugyanakkor praktikus tanácsokat is kaphatunk, s ez az anyag arra is alkalmas, hogy aki a fogyasztóvédelemmel behatóbban kíván foglalkozni, a vonatkozó jogszabályok, a bőséges honlap választék tanulmányozásához kis mankót kapjon.

4. Reklámjog

Amikor a reklámokról, a reklámjogról teszünk említést, az mindig a gazdasági reklámot jelenti, a politikai reklámokra nézve jogi szabályozás hazánkban jelenleg nincs, ezektől tehát nem véd meg minket a jog sem.

Ami a szűkebb értelemben vett reklámozást jelenti, a modern jogrendszerek jogtudorai, politikusai között sok országban élénk vita folyt arról, hogy az állam szabályozhatja-e ezeket a tárgyköröket, hisz így az alkotmányos véleménynyilvánítási szabadságot korlátozza. Ha bárki a saját véleményét szabadon közölheti, a gyártó, vagy a kereskedő akkor miért nem közölheti abbéli véleményét a megcélzott vevőkörrel, hogy az általa gyártott, forgalmazott áru a legjobb a világon? Elég lenne annyi szabály, hogy „hazudni pedig nem szabad”. Utópia államban ez elegendő lenne sajtótörvénynek is, azonban a földi államokban nem. Reklámtörvényre ezért szükség van. Védeni kell a fogyasztókat, de a versenyjogban is megjelenik az igény, a túlzó, vagy az egymás lejáratását célzó ravasz reklámok elleni fellépésre. Nem mehetünk azonban szó nélkül amellett sem, ami az önszerveződést illeti. A nagy cégek jelentős részét tömörítő reklámetikai tanácsok, bizottságok jogon kívüli eszközökkel világszerte jelentős erőfeszítéseket tesznek a reklámozás ármányai ellen.

A reklám a modern piacgazdaság egyik motorja, s elképzelhetetlenül nagy pénzeket mozgat meg.

A probléma exponálása.

Kire „nem dőlt rá” a levélszekrénye kinyitásakor mérhetetlen mennyiségű szórólap, ki nem mérgeződött még a filmet megszakító bugyuta reklámok miatt? Aki néha megnyitja elektronikus postafiókját, az pedig biztosan átérezte már azt a tehetetlen dühöt, amit a rázúduló „spam”-ok okoznak? De a sort végtelen hosszan folytatni lehetne, aki idáig eljutott, az már biztosan képből van.

Alapfogalmak

Fogyasztó: mindenki, akit a reklám célba vesz, tehát minden potenciális vásárló, újságolvasó, Internet-használó, médiafogyasztó, vagyis az egész társadalom. (A fogyasztóvédelmi törvény szerinti „fogyasztó” fogalma ennél szűkebb!)

Reklám: minden olyan információ - adathordozójától függetlenül - aminek célja egy adott áru (szolgáltatás) kelendőségének fokozása. Az információ lehet verbális, képi, írott, de hordhatja akár egy, a vásárlók között sétáló csinos hölgy is, aki a ráfestett (ráakasztott) reklámon kívül nem visel semmit. Lehet egy jópofa szlogen, de ábra, szöveg, zenemű is.

Reklámozó: akinek érdekében a reklámot közzé tették.

Reklám elkészítője: aki effektíve megalkotja a reklámot. Tehát a grafikus, költő, zeneszerző, látványtervező, WEB-programozó, a szövegíró, bárki, aki erre szakosodott. A reklámkészítés gazdasági tevékenység, amit időnként egészen busás jövedelmekkel honorálnak. A jó reklámszakember általában jó pszichológus is.

Reklám közzétevője: aki a reklámot közzéteszi, azaz diszponál a reklámfelület felett. Ez lehet a lap szerkesztője, a kereskedelmi televízió, internetes portál üzemeltetője, a „szendvicsember”, vagy bárki más, például sporteseményeknél a stadionok üzemeltetői.

A gyakorlat rendszerint az, hogy a reklámozó a megrendelő, s az elkészítők és a közzétevők - ez a két szerep egybe is eshet - a szolgáltatók. Felelőségük egyetemleges.

Burkolt reklám: amikor a reklám „álcázott”, akár interjúnak, ismeretterjesztő cikkeknek, vagy bármi egyébnek tüntetik fel. (Szándékosan mellőzik a „reklám” megjelölést, vagy nem teszi ki a fizetett hirdetés „x” jelét. Példa erre, amikor egy futballedző az interjú során szándékosan úgy helyezkedik, hogy ruházatán a szponzor sportszergyártó cég logója állandóan és harsányan virítson. Nyilván erről szól a szerződése. A szappanoperákban is gyakran találkozhatunk burkolt reklámokkal.)

Tudatosan nem észlelhető reklám: amikor az információ a tudatalattira hat, például egy film vetítése közben - ahol másodpercenként ötven képet vetítenek, ami a mozgást és a folyamatossgot jelenti számunkra - egy-egy oda nem illő képpel (ez a reklámot jelentő információ) is „megbombázzák” a nézőt. Tudományos kísérletekkel kimutatták, hogy az ilyen reklámoknak is jól mérhető hatása van. San Franciscóban egy kísérlet alkalmával rengeteg be nem avatott néző ült be mozi után a szemközti olasz étterembe, s majdnem mindegyikük a „reklám” által sugallt tézstafajtaból rendelt. (Még jó, hogy erre a konyhát előre felkészítették!)

Általános reklámtilalmak: ami minden reklámra vonatkozik. Tilos az erőszakra, gyűlöletre buzdító reklám, általában tilos a pornográf reklám, tilos az olyan reklám közzététele is, ami a fogyasztóban félelmet kelt, undort vált ki, vagy esetleg szexuális ingert vált ki. (Persze látni kell, ezek eléggé relatív fogalmak, az elhatárolásoknál mindig abból kell kiindulni, hogy a fogyasztói többség félelme és egyéb reakciói kiváltására alkalmas-e a reklám. Fontos tilalomról van szó, több nyugati államban ez az egyetlen lehetséges fellépés a neonáci és más irányultságú szélsőséges szervezetek ellen. (A véleménynyilvánítás ugyanis szinte parttalan jog, de ha nézeteiket honlapjaikra is felteszik, az már reklámnak minősül.)

Speciális tilalmak: a gyógyszerek, alkoholos italok és a dohányárak reklámjáról van szó. Az utóbbi kettőre részletes irányelvi szabályozása van az Uniónak is, a dohányreklámok további szigorítása emiatt is várható. A magyar jog szerint a vényre kapható gyógyszer reklámozása tilos - kivéve magában a patikában, szakmai lapokban és rendezvényeken - a „gyógyszernek nem minősülő gyógyászati és gyógyhatású készítményeké” nem, de a közismert figyelmeztetést alkalmazni kell. (Kérdezze meg kezelőorvosát, gyógyszerészét).

Reklám felügyeleti bírság: a hatóság - itthon a fogyasztóvédelem állami szervei - szabják ki, a tilalmak és a szabályok megszegése esetén. Érdekeség, hogy idehaza ennek elvileg nincs összegszerű felső határa! Az ellenőrizhetőség miatt a reklámokat csak írásban lehet megrendelni, s ebből félreértetlenül ki kell derülnie, hogy ki a megrendelő.

Félrevezető reklám: tilalma attól védi a fogyasztót, hogy hátrányosan téves döntést hozzon, a nem valós, vagy manipulált, megtévesztő reklám alapján. Reklám felügyeleti eljárásban, félrevezető reklám gyanúja alapján a reklámozónak kell bizonyítania állításai valódiságát. Tehát a bizonyítási teher itt nem a szokásos, hanem szigorúbb, fordított. Az uniós Irányelvek, s ez alapján a magyar reklámjog is engedi viszont az összehasonlító reklámot, de ennek hihetetlenül szigorú feltételei vannak. (Nem megtévesztő, azonos rendeltetésű, konkrétan azonosítható termékeket hasonlít össze, nem rontja más hitelét, szellemi alkotását, az összehasonlítás objektív és bizonyított, stb.) Bármelyik feltétel hiánya esetén „ál-összehasonlító” reklámról van szó, ami már tilos. Pl. „termékünk jobb, mint a hagyományos”.)

*

Egy próba. Reklámjogi alapfogalmakon már edződött olvasóim egy átlagos napi televíziózás, internetezés és újságolvasás során bizonyosan találnak példákat reklámjogi tilalmak megsértésére. Képzeld el, hogy amit „gyanúsnak” találtak, a tapasztalati tények és a reklám felügyeleti eljárások precedensei alapján jórészt „telitalálat”. Ebből is látszik, milyen fontos a reklámjog és alkalmazása.

Függelék

A fogyasztói érdekvédelem nyolc parancsolata

- Mindnyájan érdekeltek vagyunk benne! -

A következő, a mostanival együtt nyolcrészes kis sorozat cikkecskéit **annak nem ajánlom**, aki soha nem vásárolt boltban, nem reklamált, az általa ismeretlen kis utazási iroda útjára kontroll nélkül befizetve is nyugodtan hajtotta álmra fejét, s aki nem vett igénybe közüzemi, pénzügyi szolgáltatásokat. Annak tehát, aki nem „lakik”, nem fogyaszt, nem utazik.

Maga a fogyasztóvédelem, mint törekvés, egyidős az árucserével, nem véletlen, hogy az idevágó **első gondolatok egyike is a Bibliából** származik. Már az Ószövetségben olvashatjuk az Úr parancsát, hogy „ne kövessetek el igazságtalanságot a hosszmértékben, súlymértékben és az űrmértékben!” (3. Móz. 19,35.) Ez az Írás több helyén ismétlődik, tiltva hamis súlyok alkalmazását is.

Később az állam is törvényeket alkotott a fogyasztók védelmében, de jogi szempontból modern fogyasztóvédelemről, mint rendszerről csak a XX. század második felétől beszélhetünk. **Történeti érdekességként** lehet említeni John F. Kennedy elnök 1962-es Kongresszusi Üzenetét, melyben a fogyasztóvédelmi gondolat minden korábbinál erőteljesebben jelenik meg, de az sem véletlen, hogy a 2000. évi amerikai választásokon a harmadik elnökjelölt - a „zöldnek” titulált Ralph Nader - lényegében apolitikus, fogyasztóvédelmi programmal indult.

Európában az áhított Unió - az „Ígéret Földje” - is nagyon komolyan veszi e gondolatot, s csatlakozási előfeltételként e jogterületet mi is harmonizáltuk, több mint három éve hatályos az eurokonform fogyasztóvédelmi törvényünk. A gond az, hogy **kevesen ismerjük** jogainkat, ezért kevéssé is élhetünk velük, amit nem csak zsebünk bánhat, de az előírásokat ismerő és betartó kereskedőknek, szolgáltatóknak sem jó.

Fogalmazhatunk úgy is, hogy a **fogyasztói képzés** még gyerekcipőben jár, azaz még nem valósult meg a Fogyasztói Egyesületek Nemzetközi Szervezete - angol rövidítéssel IOCU - által megfogalmazott „nyolc parancsolat” egyike. Ennek megvalósításában szerepet vállalhatnak a hatóságok, a civil szervezetek, s a sajtó is. Ezt tesszük itt mi is

Nagyon fontos parancsolat, illetve a fogyasztó oldaláról nézve jog, a biztonságkérdése, azaz jog az életre és az egészségre veszélyes árucikkek és szolgáltatások elleni védelemre. Jog arra, hogy a vásárolt paprika, amivel az ízes halászlét főzzük, ne legyen mérgezett, jog arra, hogy a csecsemő által rágcsált játék ne okozzon fertőzést, jog arra, hogy a rendeltetészerűen használt elektromos berendezés ne rázzon halálra, s a sort hosszan folytathatnánk.

Mit tehetünk?

Mindenekelőtt ne vásároljunk zugárustól, vagy ha erre a szükség mindenképpen rávisz, akkor se élelmiszert, vagy műszaki cikket, csak esetleg ruhaneműt, az nem mérgez és nem öl, legfeljebb a harmadik használat után kidobhatjuk. (Reklamálni ekkor csak saját magunknál lehet.) Tudni kell azt is, hogy egyes legális árusító helyeken sem szabad mindennel foglalkozni, vásáron, piacon például nem hozható forgalomba gyógyszer, látást javító szemüveg, nemesfém, ékszer, festmény vagy éppen gázspray, vagy riasztófegyver, akkor sem, ha a kereskedő ezt egyébként saját, nem a piacon található üzletében megteheti.

Nem a mindennapi beszerzés körébe tartoznak a műszaki cikkek, de tudni kell, hogy itt mindig jogunk van a magyar nyelvű tájékoztatóhoz, termékleíráshoz és kezelési útmutatóhoz. Ennek hiánya miatt a hatóságok kemény bírságokat szabhatnak ki. Előfordul, hogy bármi egyéb ok miatt „gyanús” a termék, s ennek tisztázására is van már lehetőség, meg kell győződni, hogy nincs-e a forgalmazása betiltva, azaz nem szerepel-e a **KPIR**-ben? (Központi Piacfelügyeleti Információs Rendszer) Nem kell megijedni, erről a Fogyasztóvédelmi Felügyelőségek, de a gazdasági kamarák is kötelesek díjmentes tájékoztatást adni, éppen ez a rendszer célja! A legtöbb terméket ugyanis előzetes minőségvizsgálat nem terheli, de ha később bármi okból megtiltják forgalmazását, felkerül e listára. (Aki a letiltott termékek listájára kíváncsi, felkeresheti a Fogyasztóvédelmi Felügyelőség honlapját: www.fvf.hu . Ez a KPIR- rendszer nemsokára integrálódik az Unió hasonló adatbázisába.)

Persze létezik a termékfelelősség is, így az okozott kárunk megtérülhet, de mennyivel egyszerűbb megelőzni a bajt, nem? Ilyen nagy beszerzések előtt mindig tájékozódjunk, inkább legyünk óvatosak, tegyünk fel két kérdéssel többet, mint egyel kevesebbet! Túlkínálat van már oly sok mindentől, ezen a jó kereskedő nem sértődhet meg.

A következő két „parancsolatot” együtt tárgyaljuk, ezek talán a legfontosabbak, vagyis a fogyasztó joga a megalapozott döntéséhez szükséges tények és adatok ismeretére, valamint a választás joga. Magyarul: mielőtt döntünk a lehetőségek közül, előtte alaposan tájékozódhassunk, nézzük meg alaposan a „menyasszonyt”!

Ez a jog nemcsak a boltban kapható termékeknél lehet fontos - mit tud a készülék? - de újabban főleg a biztosítási és a pénzügyi szolgáltatások terén. Nagyon sok biztosítási szerződésnél utalás sincs az idő előtti felmondás lehetőségére, azt pedig az ügynökök nem szokták elmondani, hogy milyen feltételek mellett jár vissza ilyen esetben a befizetett pénzünk egy része? Mindig fontoljuk meg, hogy a szolgáltatásoknál tényleg **csak előnyök vannak-e**, mint a reklámjokban?

Ha már a reklámoknál tartunk, nagyon fontos fogyasztói jog a félrevezető hirdetés és reklám elleni védelem. Ez persze elsősorban a hatóságok dolga, de a gyanús reklámoknak mi se dőlünk be.

Ezt leírni persze nyilván könnyű, de azért emlékezzünk arra, akár csak pár évvel ezelőtt is milyen sok polgártársunk fizetett be nevesincs kis cégeknek esetenként több tízezer forintot, abban a biztos reményben, hogy ennek tíz, vagy akár hússzorosa hozama lesz. Egyes kereskedelmi cégeknél szokás, hogy rendelés nélkül is árut küldenek, abban a reményben, hogy a célba vettek egy része talán nem küldi azt vissza, hanem tényleg ki is fizeti. Jó tudni, hogy van már rendelet a „távollévők között létrejött szerződésekről” is, s eszerint ha a cégtől nem rendeltünk előzetesen árut, nincs sem fizetési, sem visszaküldési kötelezettségünk, vagyis „ajándékcsomagot” kaptunk!

A hatályos törvényünk részletesen meghatározza, hogy a gyártók, importőrök, kereskedők mi mindenről kötelesek tájékoztatást adni áruikkal, szolgáltatásaikkal kapcsolatban, s ezen kötelezettségeik megsértésének mik a szankciói?

A két legutóbb együtt tárgyalt fogyasztói alapjog - másik oldalról fogalmazva: parancsolat kulcsszava a tájékoztatás volt. Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy a törvényben foglalt tájékoztatás kötelezettség, azaz gyártó (importőr) és a forgalmazó a termék és szolgáltatás minden olyan lényeges tulajdonságára kiterjed, amit a jogszabály előír. Nem téveszthető tehát össze a reklámmal, ahol a gyártó például a termékről, annak kelendőségét fokozva azt mond

el, „amit akar”, persze hazudni, megtéveszteni itt sem szabad. A **reklámozás** ezek szerint a **gyártó joga, a tájékoztatás viszont kötelessége.**

Legátfogóbban úgy fogalmazhatjuk, hogy az áru **minden lényeges tulajdonságáról**, de a „kockázatokról” is tájékoztatást kell adni. Ennek formája lehet a címkézés, ár feltüntetés, használati és kezelési útmutató, de még a csomagolást is ennek kell alárendelni. Ma a **magyar nyelvű tájékoztatás a kötelező**, de uniós tagokként a közös piacon forgalomba kerülő termékeknel a „soknyelvűség” lesz az irányadó. A kötelezettségek megszegéséért szankció jár, márpedig a 2000. Márciusától hatályos szabálysértési törvényünk szerint nem is „kevés.” **Pénzbírsággal** sújtható a jogosulatlan kereskedés, szolgáltatás nyújtása, az árfeltüntetés mellőzése, a vendéglátóüzlet kategóriába sorolásának elmulasztása, vagy a kategória feltüntetésének hiánya az étel és itallapon, a kötelezően kiállítandó jótállási jegy átadásának elmulasztása, de aminőségi kifogás szabálytalan intézése is. Eleve szabálytalan, ha az üzletben ezek a szabályok nincsenek kifüggesztve, vagy a **Vásárlók Könyve** átadását a kereskedő megtagadja. Kevesen tudják viszont, hogy ide azt is be lehet írni, ha a vásárló valamivel nagyon elégedett, s „dicsérni” akar.

Nyári nyaralásunk tervezése közeledvén azt sem árt tudni, hogy minden **legális utazási irodának van hivatalos bejegyzési száma, s** ha ezt nem tudja az ügyféllel annak kérésére közölni, vele nem is szabad a továbbiakban utazni, legalább is, ha biztosan haza akarunk érnünk a tervezett időben!

Nem szóltunk még a fogyasztói érdekvédelem két olyan parancsáról, amelyek az eddig tárgyaltakhoz képest eléggé általánosnak tűnnek, ezek pedig nem mások, mint jog **az alapvető szükségletek kielégítéséhez**, illetve az **egészséges környezethez**. Végiggondolva azonban alapjogainkat, talán mégis ezek a legfontosabbak, s rávilágítanak arra is, hogy a fogyasztói érdekvédelem miért a XX. század „terméke”, s miért ott fogalmazták meg, ahol az eredetileg megfogalmazódott, vagyis a fejlett, jóléti államokban.

Egy szomorú példával megvilágítva mindezt, érthető, hogy Afrika éhségövezeteiben nem kiemelt fontosságú a fogyasztók képzése, vagy a tisztességes reklám kérdése, de az is, hogy ahol módszeresen folyik az esőerdők kiirtása, ott az ennek a hasznát lefölöző cégek se az egészséges környezetért aggódnak.

Márpedig a modern fogyasztóvédelmi gondolkodás egyik felismerése az is, hogy e **„parancsolatokat” mindenhol** érvényesíteni kell (kellene), **nemcsak a fejlett országokban**, mert a perifériáról a káros hatások is begyűrűznek. (Ha Brazíliában irtják az erdőket, a levegő máshol is megsínyli, hisz a „Föld tüdejének” ártanak ily módon, vagy ha a gyógyszerek nem jutnak el a harmadik világba, a kialakuló járványok vízum nélkül is átlépik határainkat, stb.)

Vagyis a Globalizáció korában a fogyasztói érdekvédelem nem lehet tekintettel a politikai a határookra, egyetemesnek kell lennie. Ez a felismerés mentén fognak össze egyre gyakrabban az államok - az Európai Unió elöl jár a jó példával - de ez a teendőjük a civil szervezeteknek is.

Kézzelfogható az a példa is, miszerint több országban a civil szervezetek és a zöldek aggódnak leginkább egy más állam területén- de mégis „közel” - működő atomerőmű üzemelési zavarai miatt. Végül is Csernobil nem olyan régen mutatott ilyen zavart. Időnként Paks miatt sem nyugodtak az álmaink.

Nem is gondoljuk talán, hogy az élet dolgai milyen sokrétű módon összefüggenek a fogyasztóvédelemmel is. Zárásként összefoglalva e területen tett sétánk tapasztalatait még néhány praktikus jó tanáccsal is szolgálunk.

Visszapillantva az eddigi „parancsolatokra”, s a hozzájuk fűzött magyarázatokra, példákra, látható, hogy mindennapi életünk milyen összetett és szerteágazó területéről van szó. Érintettük a téma nemzetközi, történelmi, politikai és jogi összefüggéseit is. Mindehhez csak az kell még hozzátenni, hogy ez a vázolt sokszínűség is csak egy bepillantás volt a fogyasztóvédelem világába, mert nekünk, vásárlóknak (fogyasztóknak), megrendelőknek, szervezett utazások résztvevőinek nem a részlet szabályok bemagolásával kell foglalkoznunk, hanem saját vásárlói érdekeinkkel. A fogyasztói jogvitás ügyek egyik tapasztalata éppen az, hogy a panaszosok a pontos jogi háttér ismerete nélkül is érzik, tudják az igazukat.

Maga a fogyasztó a leghatékonyabb ellenőr, pontosabban az igényes fogyasztó!

Piacgazdaságban élünk, mindennek jól szabott ára van, tehát az ellenszolgáltatást minden esetben követeljük is meg. Szerencsére túl vagyunk azon a történelmi korszakon, amikor szinte civil kurázi kellett egy-egy - amúgy megalapozott - panasz előterjesztéséhez, a vásárlók könyvének elkéréséhez. Ma már egyre inkább merünk élni jogainkkal e területen is, nem kell tartani semmiféle retorziótól, de attól sem, hogy az illető boltban legközelebb nem adják ki a kért árut, vagy a vendéglőben nem szolgálnak ki. Kínálati piac van, s az a kereskedő, szolgáltató, vagy vendéglős, aki ilyen retorziókon gondolkodik, gyorsan vevő vagy vendég nélkül találhatja magát. A sokat emlegetett piacgazdaság velejárója az is, hogy szinte mindenki „valahol” vevő és eladó is, mindkét szereposztást gyakorolnunk kell.

Az a vendéglős például, aki vacak, súlyhiányos adagot és langyos sört szolgáltat fel vendégeinek, szintén fel van háborodva, ha a kocsját a szerviz nem javítja meg a vállalt határidőre, vagy az utazási iroda „csődje” miatt külföldön reked. Ő is fogyasztó „valahol”.

Ha ezt a kettős szerepet minél többen érezzük át, már tettünk is valamit azért, hogy javuljon életünk minősége is. Ez utópia? Lehet, de azért az elmúlt években valamit már tettünk az odavezető úton. Illúzióink ne, de ambícióink igenis legyenek!

*

A vásárbíróságok.

Számos mai jogintézményünk előképe megtalálható a korábbi századokban is, s ezeket tanulmányozva nemegyszer rácsodálkozhatunk arra, hogy mennyire életszerű, praktikus és logikus volt működésük a saját időbeli és térbeli környezetükben. Ebben az értelemben „csodálatra méltó” a majd nyolcszáz éves hagyománnyal rendelkező **vásárbíróság** intézménye is, melyet jogilag csak egy 1912-es polgári eljárási törvény számolt fel.

A vásárbíróságok létesítése királyi kiváltságlevél alapján történt, s ebben a dokumentumban kapott felhatalmazást a vásártartási joggal felruházott város a bíróság helyi szabályainak kidolgozására. Királyi felhatalmazás mindenképpen kellett, hisz e nélkül az ilyen bíróság nem járhatott volna el más városok joghatóságába tartozó személyek - tehát akik nem az adott város lakói - ügyében. Amúgy az ilyen kiváltságlevelek igen nagyfokú szabadságot adtak a felhatalmazottak részére. Álljon itt példaként Pozsony város Statútumából egy részlet, azaz hogyan szabályozta ez a város a vásárbíróság működését: „legyen joga a csalókat és a visszaélőket megbüntetni, nemkülönben a vásári zavargásoknak és erőszakosságoknak gátat vetni, az odajövő kalmárokat, kufárokat és más egyéneket megoltalmazni”. Mai szóhasználatnál élve tehát igazgatásrendészeti, fogyasztóvédelmi és kereskedelmi igazgatási funkciókat is ellátott.

Más városok hasonló szabályait tanulmányozva kiderül, hogy **igen sokféle** egyéb feladatuk is volt, így a mérésügy, helypénzek és vám szedése, állategészségügy, büntető ítélkezés - kivéve az olyan súlyos cselekményeket, ahol a halálbüntetés is szóba jöhetett - talált tárgyak őrzése, a vitázó felek békítése, s a felsorolás hosszan folytatható lenne! Az érintett városok levéltáiraiban a mai napig nagyszámú dokumentum őrzi működésük emlékét, de néhány szépirodalmi alkotásból is tudhatunk róluk.

Vásárbíró általában csak nemesember lehetett, s elnevezésük igen sokféle volt, nevezték őket vásárfelügyelőknek, német nyelvterületeken Markrichternek is.

Beosztottaik az alfelügyelők, hajdúk, mérlegesek, inspektorok voltak, mindig a helyi szóhasználatok és szokások függvényében. Egy vásárbíró a város társadalmi ranglétráján mindig igen előkelő pozíciót foglalt el, majdnem „dobogós” helyen állt.

A vásárbíróságok **eljárása igen gyors**, köszönhetően a „laza” eljárásrendnek, s ha jogi szempontból több döntésük vitatható is volt, a gyorsaság, az azonnali végrehajthatóság is fontos érdekeket szolgált. Az ilyen eljárások prevenció ereje igen hatékonynak bizonyult, azaz mindenki igyekezett ezekből „kimaradni”, vagyis a bíróságok pusztá léte és tekintélye is a rendet, a köznyugalmat szolgált. A közbiztonság, mint szempont tehát többet nyomott a latban, mint néhány valóban téves döntésük.

A XIX. század végén aztán jelentőségük csökkent, ítélkezési funkcióikat jórészt a járásbíróságok vették át, egyéb feladataik a szolgabírákhoz kerültek, vagy megszűntek, s más hatásköreik azóta is vándorolnak a közigazgatás széles palettáján, igazolva azt az örökérvényű tételt, hogy egy szervezet természetes állapota az átszervezés.

*

Linkek:

- saját írások -

<http://www.greenfo.hu/hirek.phtml?mode=search&id=163>

<http://www.csatolna.hu/hu/eloadas/civilhaz/civilhaz.shtml>

<http://www.hhhrf.org/ujszo/2001/109/gazdasag.htm>

Kódolt békétlenség. www.mek.iif.hu (A Jog c. topicban)

Záró gondolatok

Nem forgatjuk, nem nézegetjük tovább Kaleidoszkópunkat, bár nem láttuk még a jog világának nagyon sok arcát, színét, csillogását, árnyoldalát. Amit tanulmányoztunk, azt sem egyforma mélységben tettük, s semmiképpen nem tudományosan. Azt azonban látni kell, hogy ez a most megismert gondolati tartalom is - legalább formailag - tudományossá tehető, nem kellene hozzá más, mint kismillió lábjegyzet, forrásmunka hivatkozás, nyelvi hókuszpókusz, no meg a terjedelem irreális mértékű növelése, hisz a kiadó arra fizet. Kiadványom viszont ingyenesen áll a hallgatók rendelkezésére, tehát e kényszertől mentes vagyok, amúgy pedig már túl vagyok a jogászai gyermekbetegségeken. Kezdő koromban imádtam írni a szabályzatokat. Ma már inkább irtanám őket.

Nem foglalkoztam munkajogi, társadalombiztosítási jogi kérdésekkel sem, holott a legtöbb főiskola jogi stúdiumában szerepel. Én azonban kedvenc filozófusomat idézném e helyütt: „amiről nem tudunk beszélni, arról hallgatni kell” (Wittgenstein).

Aki kedvet kapott a jog behatóbb tanulmányozására, s ebben írásommal nekem is szerepem volt, számomra az a legnagyobb öröm. Akinek pedig kedvét vettem volna, attól bocsánatot kérek, de az utolsó szó jogán ebben ártatlannak vallom magam.